

Der er megen støj fra salen, så formandsklokken ringer,
når Moralen vil ha' ordet, med røven bar og vinger

Moral i politik (II)

AF MOGENS LILLEØR, *mag. art. i filosofi*

af Mogens Lilleør

Årsagen til, at vore folketingspolitikere handler machiavellisk er ikke deres sindelag, men skyldes det almene forhold, at en i princippet ubunden magt (som vort folketing/regering) paradoksalt nok viser sig magtesløs over for gruppeinteresser. Enhver politiker er nødt til at tænke på at skaffe sig opbakning fra et flertal, og derfor er den succesfulde politiker den person, som formår den perfekte afspejling af de opinioner, der nu og her konstituerer et flertal, som politikerens primære 'dyd' bliver, uanset om han kan lide det eller ej, tilpasningsevne. Men hvis dette er tilfældet, så er den eneste form for 'politisk moral', hvad man har kaldt statskunst, dvs. principperne for at skaffe sig og bevare magten over statens ressourcer. Og da står det skralt til med moral i politik. Hvordan forene disse?

Ja, Immanuel Kant foreslår at erstatte den despotiske statsform - demokratiet - med en republikansk forfatning, som for alvor modvirker sammenblandingen af lovgivning og

regering. Republikken vedrører nærmere bestemt den måde, hvorpå staten anvender sin magt, dvs. 'regeringens form' i modsætning til beherskelsens form.

Det gode ved republikken er ifølge Kant, at med den tvinges mennesker, som hverken er engle, særligt moralske eller dydsirede, men måske endda onde, til at handle som om de er, om ikke moralsk gode, så dog gode borgere. At virkeliggøre moralen forudsætter altså ikke menneskenes moralske forbedring, men at systemet så at sige fremtvinger moralen og dermed kan siges at legemliggøre den. Moral i politik skal altså ikke bygge på de enkelte personers moralske habitus. Moralens må ind i systemet. Men ofte hævdes det jo, at moralen er relativ, og, forstår man, derfor er der egentlig ingen moral, men snarere mange, så hvilken er det, der skal ind i politik?

Dertil vil jeg svare, at der ikke er mindre moral i dag end tidligere, ej heller mere pragmatisme, skrupelløshed eller kynisme. For så vidt, der er et samfund, er der en moral. Men denne moral er da højst sandsynlig ikke absolut, men relativ til andre kulturers samfundsmoral. Moralens udtryk varierer jo som bekendt fra land til land, fra kultur til kultur. Og moralen forandrer sig inden for én kultur, dvs. moralen tilpasser sig løbende de mangeartede udfordringer, som bl.a. teknologiudvikling, forurening og visionære ideologer påfører os. Men alt dette er bare irrelevant i denne sammenhæng. Det afgørende er nemlig, at der er en moral, og at det er denne moral, der skal inkorporeres i det politiske system på en måde, så den ikke længere er skjult, men bliver synlig i forhold til de konkrete politiske beslutninger.

For at sammenfatte, så er problemet, at magten fortrænger moralen, men at det burde være omvendt. Efter min mening er årsagen til miseren altså ikke, at der ingen moral er, men derimod at det politiske system kun er i stand til at artikulere magtinteresser. At forene moral og politik kræver derfor, at vi bygger systemet om, så det bliver i stand til at artikulere moralen i politik. Det er netop en løsning af denne art, som Kant ønskede, og som man traditionelt har forestillet sig, man kunne opnå gennem en deling af magten i to kamre henholdsvis det lovgivende og det udøvende. Lov i denne tradition skulle være det praktiske udtryk for retten eller moralen, således at lovgivningsmagten kun giver love i overensstemmelse med den almene retsbevidsthed. Dermed ville al magtudøvelse være begrænset af love i overensstemmelse med almene moralprincipper (i modsætning til i dag hvor enhver folketingsbeslutning har status som lov).

Men et er, hvad håbefulde teoretikere kunne ønske sig, noget andet er virkelighedens verden. I denne har snart sagt enhver forfatning, dvs. magtdeling, været en afspejling af de faktiske magtstrukturer i samfundet, hvorfor systemerne i bund og grund kun afspejler magtforhold. Skal moralen derfor ind i politik, må man opgive den type forfatning, der afspejler magtforhold, og i stedet udforme forfatningen efter de funktioner, man ønsker varetaget. En sådan forfatning kunne leve op til Kants intention om at gøre dårlige (såvel som gode) mennesker til gode borgere, dvs. tvinge folk, som privat - intenderet eller uintenderet - modarbejder hinanden, til at gøre det på en måde, så de opretholder og bevarer hinanden. Det ville være en forfatning, som alle politikere burde ønske sig, fordi de ved at begrænse styret ved hjælp af almene moralprincipper kan styrke deres egen magt i forhold til alle særinteresser. Og det ville være en forfatning, som ikke mindst befolkningen burde ønske sig, fordi resultatet ville være større forudsigelighed og regelmæssighed, hvilket for de fleste er en betingelse for øget livskvalitet.

Hvordan skal en forfatning med en sådan virkning se ud? Ja, et bud på en forfatning for en såkaldt retfærdig samfundsorden finder man hos samfundsfilosoffen F.A.Hayek. Hans forslag, som her kun skal antydes, bygger på et system med to kamre, hvor 1.kammeret er lovgivende med den eneste opgave eller funktion at artikulere moralen i forhold til de konkrete beslutninger, som 2.kammeret - den udøvende forsamling, svarende til det nuværende folketing med regering - træffer. Løsningen består altså i at etablere en folkevalgt forsamling (med en funktion som måske kan minde om det etiske råds mere begrænsede opgave), som dels skal overvåge, og hvis påkrævet, dels underkende den udøvende forsamlings beslutninger. Denne lovgivende forsamling skal selvfølgelig sikres så stor uafhængighed af alle øvrige organiserede politiske interesser som mulig. Hayek forestiller sig, at dette kan fremmes ved at kandidaterne vælges for lange perioder ad gangen, hvorefter de ikke skal kunne genvælges, men, hvis de ønsker det, sikres en fortsat beskæftigelse som lægdommere eller lignende. Tanken er, at hver årgang én gang i deres liv - f.eks. i deres fyrretyvende år - vælger repræsentanter, som skal gøre tjeneste i 15 år. Ethvert medlem af den lovgivende forsamling vil da være valgt af sin egen årgang. En vigtig konsekvens af dette valgsystem, nemlig den løbende udskiftning af medlemmerne - nye siver ind hvert år samtidig med at gamle siver ud - har det formål at sikre, at den udvikling, som moralen måtte undergå i tidens løb, får lov at sætte sig igennem i den lovgivende forsamling på en indirekte måde. Som lovgivere pålægges medlemmerne fuldt ud at hellige sig opgaven at give den herskende - men ofte tavse - moral sprog.

Løsningen er således et to-kammersystem, hvor al regeringsmagt er kontrolleret af en folkevalgt forsamling, hvis opgave alene er at artikulere moralen. Men hvordan undgår man, at 1.kammeret følger en slingrekurs, dvs. hvordan undgår man, at det traditionelle politiske systems manglende konsistens ikke går igen i 1.kammeret? Hayek foreslår en række nødvendige, men formelle betingelser, som alle 1.kammerets vedtagelser skal opfylde for at de kan siges at artikulere moralen: Love skal være universelle, dvs. de må ikke henvise til specifikke grupper af personer eller til enkeltpersoner. De må kun henvise til principper, dvs. til anonyme individer, nulevende såvel som endnu ikke levende, hvilket svarer til at henvise til et ukendt antal fremtidige tilfælde. Med andre ord: Love må ikke tjene særinteresser; der skal herske lighed for loven. Derudover skal love være klart udformede, præcise, stabile og sikre, offentligt bekendtgjorte og må ikke være tilbagevirkende.

Universalitet og retssikkerhed er således træk, der ifølge Hayek udgør de nødvendige betingelser for at love kan siges at være god lov, dvs. at afspejle moralen. Men Hayek erkender de formelle kravs utilstrækkelighed. At de formelle betingelser er opfyldt, beviser nemlig ikke 1.kammerets hensigt om at lave god lov, thi love kan teknisk formuleres i overensstemmelse med de formelle krav og samtidig tilgodese særinteresser; men er de formelle betingelser ikke opfyldt, kan det tages som et godt indicium på en manglende hensigt om at lave god lov. I erkendelse af dette foreslår Hayek, ligeledes som en nødvendig betingelse, at 1.kammerets medlemmer personligt skal forpligte sig til at lade deres vedtagelser gælde universelt, dvs. 1.kammeret skal forpligte sig til kun at træffe beslutninger, som det vil stå inde for skal gælde universelt, dvs. også gælde for dem selv. Lovgiveren skal altså personligt forpligte sig til at lade sine vedtagelser leve op til de formelle krav.

Dette svarer netop til, hvad Kant ønskede sig: Republikken er til for at sikre alles frihed, alles afhængighed af loven og alles lighed i forhold til loven. Friheden betyder ifølge Kant 'ikke at lyde andre love end dem, hvortil jeg har givet mit samtykke'. Ligheden betyder 'det gensidige forhold mellem statsborgerne, ifølge hvilket ingen retligt kan forpligte en anden uden tillige at underkaste sig en lov, hvorved han i lige måde vil kunne forpligtes af den anden'. Med andre ord: Frihed indebærer, at ingen person kan afvise en lov uden at tilstå alle andre den samme ret til at bryde loven; lighed indebærer, at ingen lovgiver kan give en lov som ikke forpligter alle. Dette betyder, at både lovgiver og borger er underlagt loven - loven er suverænen - og det på trods af at lovgiveren samtidig er den, der giver lovene.

Med restriktioner af denne art mener Hayek at kunne begrænse det machiavelliske træk ved politik på en frugtbar måde. Politikerne i den udøvende forsamling vil nemlig være nødt til at afvise enhver undtagelse, som folket eller grupper blandt folket er parat til at acceptere, med en henvisning til, at den ville være ulovlig (umoralsk); og med den yderligere begrundelse, at fordi de ikke selv er lovgivere, kan de ikke, som i vort aktuelle demokrati, bare lave loven om. Ifølge grundloven gælder det som bekendt, at den udøvende magts administrative indgreb skal være 'hjelmet i lov', hvor lov hos grundlovsfædrene betød overensstemmelse med betingelser af den ovennævnte slags og var tænkt som middel til at begrænse administrative ind- og overgreb.

I dag hvor alt, hvad folketing/regering beslutter, har status som lov, er konsekvensen, at folketing/regering uden videre kan lovliggøre ulovlige administrative indgreb. Der hersker altså hverken retssikkerhed eller moral, hvilket alt i alt stemmer fint overens med de ovenfor beskrevne forhold.

Hayeks forfatningsforslag rummer flere institutioner, som bl.a. skal tjene til at udrede konflikterne mellem den lovgivende forsamling og den udøvende forsamling, men det ville føre for vidt her at komme nærmere ind på disse. Blot skal det siges, at en forsamling som den nævnte, med den eneste opgave at artikulere moralen, utvivlsomt vil tiltrække eller fremelske en anden type mennesker end dem, vi i dag kender som politikere. Denne type mennesker vil vi til gengæld kunne finde i den udøvende forsamling, hvis opgaver jo svarer nogenlunde til dem, vort folketing/regering varetager i dag.

For nu at slutte: Hvis man hører til dem, der ønsker mere moral i politik, så gælder det om at inkorporere moralen i systemet. Dette kan man kun opnå ved at lade moralprincipper stå over personer, dvs. ved at lade moralprincipper være suveræn. Det værste, man kan gøre, er at fokusere på personer. Da spilder man sin og andres tid.

Litteratur: Machiavelli: Fyrsten, (1513), Kbh., 1962. Kant: Den evige fred, (1795), Kbh., 1990. F.A.Hayek: New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas, London, 1978.